

Geneeskundige hulp op het platteland in de 17e en 18e eeuw.

Dat het met de geneeskundige hulp op het platteland in vroegere eeuwen treurig gesteld was, is algemeen bekend. De dorpelingen moesten voor hun ziekten en kwalen meestal hulp zoeken bij barbiers, die ook het baantje van chirurgijn uitoefenden en bij kwakzalvers, die met een mooi praatje hun dikwijls waardelooze medicamenten aan den man brachten.

De notulen van den kerkeraad te Baambrugge vermelden eenige bijzonderheden, die een eigenaardig licht werpen op het gehalte van dergelijke heelmeesters en kwakzalvers.

In 1659 verzocht Mr. Pieter, chirurgijn te Baambrugge aan den kerkeraad aldaar om eene attestatie van zijn handel en wandel. Dit document werd hem echter niet ter hand gesteld omdat men meende, dat men om verschillende redenen „met geen goede conscientie hem een goede attestatie geven kon”.

Wel kreeg hij in plaats daarvan eene vermaning tot „christelycke sedicheyt ende godsalicheyt”.

De vermaning hielp echter weinig, want kort daarna wordt vermeld „hoedat Mr. Pieter chirurgijn hem verlopen heeft in een groote sonde van dronckenschap en ongebonden lossicheyt”. Hij werd onder censuur gesteld en voortdurend vermaand om zijn leven te beteren; maar zonder succes. Eindelijk in 1661, toen hij weder „over voorighe sonden aengesproken ende bestraft wiert”, betuigde hij zijn leedwezen en werd hij van de censuur ontheven.

Het beviel Mr. Pieter echter maar matig, dat hij voortdurend nagereden werd. Weldra vertrok hij met zijne vrouw naar Amsterdam, en verzocht nogmaals om eene attestatie, die hem vroeger wegens losbandigheid en dronkenschap geweigerd was.

De kerkeraad gaf nu een attestatie „maer niet nae de gewoone styl, maer simpel gesont in den geloof”.

Eenigen tijd later behandelde de kerkeraad een klacht tegen zekeren Jan Tijmensen, van wien „quaet rapport was gedaan; onder anderen dat hij geheel absenteert van 't gehoor des Goddelycken Woorts ende dat hy verleden weeck met een Lantloopster op de been is geweest 2 à 3 dagen". Dit uitstapje was hem echter slecht bekomen, want „syn vrouw hem t' Abcoude van dat vrouwmensch hebbende gehaelt, sy t' samen hier in een herberch syn geraeckt, alwaer sy heftich keven ende oock malcanderen sloegen, stellende het geheele dorp in roer, Jan Tymensen van syn vrouw een gat in syn been krygende".

Het verder relaas, zijnde min of meer pikant en niet ter zake dienende, zal ik maar niet vermelden.

Natuurlijk moest hij voor den kerkeraad verschijnen, maar „gelyck hy stout was in 't spreken, ontkenet meest alles". Hij had, naar zijn zeggen, slechts één dag met de landloopster, die zich voor een „Kostlycke meestresse" uitgaf, gegeten en gedronken. Verder zou hij voor haar 100 gulden uit de Wisselbank te Amsterdam lichten en daarvoor 30 gulden ontvangen. Het overige geld zouden zij gebruiken om „Kostelycke Salven ende Speceryen" te bereiden, waarmede zij dan samen door het land zouden trekken. Dank zij de tusschenkomst van den kerkeraad werden de plannen van deze kwakzalfster en haar welbespraaken metgezel verijdeld, zoodat de lijdende menschheid voor deze kostelijke zalf gespaard bleef.

Had men vroeger veel te stellen gehad met Mr. Pieter, zijn opvolger, Mr. Thomas was geen haar beter. In 1677 deelde de predikant mede, dat hij een zeker lidmaat over „eenige feyten seer ruchtbaer in 't Dorp" aangesproken had om de zaak te onderzoeken, doch dat de aangesprokene niets van een dergelyk onderzoek moest hebben, maar „ter contrarie in veele harde injurieuse woorden, gemenght met vloecken en vuyl spreekken, in groote hefticheyt en toorne uytgevaren was".

In de daarop volgende week ging de dominé met een ouderling naar de woning van Mr. Thomas den chirurgijn om eene boetpredikatie te houden. De ontvangst was echter alles behalve feestelijk. Mr. Thomas toonde niet het minste berouw of leedwezen, maar had zich integendeel opnieuw „in qualyck spreken ende groote bitterheyt seer onbetamelyck ende onmanierlyck tot groote ontsteltenisse van den predicant en ouderlingh

uytgelaten. De Eerwaarde Kerckenraet met droefheyt dit rapport gehoord hebbende ende siende dat hij obstinatelyck in syn sonden voortgaet, verstaet, dat Mr. Thomas voornoemt van de Tafel des Heeren sich sal hebben te onthouden, totdat berouw betoont ende afstant van syn sonden ghedaen sal hebben". —

De dominé had echter geen lust om er zoo spoedig weer heen te gaan, maar schreef een briefje, dat door den schoolmeester bezorgd werd.

Intusschen toonde Mr. Thomas niet de minste neiging tot toenadering en beweerde, dat hij niets misdaan had. Als hij vernam, dat de predikant huisbezoek zou doen, zorgde hij dat hij niet thuis was. Herhaaldelijk komt zijn naam nog in de notulen voor met de mistroostige bijvoeging „manet in statu”.

Eindelijk, in 1680, ging hij uit eigen beweging naar den predikant „ende aldaer voor denselve als voor den Heere betuycht hebbende berouw ende leetwesen te hebben van die sonden om welker wille hij dus langh van de Tafel des Heeren afgehouden was geweest ende ook beloofd heeft sich voortaan van die en andere sonden na vermogen te sullen wachten”.

Hiermede was de zaak in orde. Na een ernstige vermaning werd de censuur opgeheven „’t welck den Broederen wel bevallen is”.

Mr. Thomas was dus weer in genade aangenomen, maar toch schijnt men niet veel vertrouwen in zijn bekwaamheid gehad te hebben, want in 1694 betaalde de diaconie aan zekeren Mr. Hommes *f* 10.— „voor medicamenten gebruyct aan ’t quade been van Lucas den Tuynman”. Later schijnt men echter van opinie veranderd te zijn, want twee jaar later betaalde men aan Mr. Thomas *f* 12.— voor het „meesteren over Grietjes Block been”, waarvoor Dr. Johan de Witt de medicijnen leverde.

Sedert den bouw van zoovele buitenplaatsen te Baambrugge was de behoefte aan een ervaren geneesheer grooter geworden en daaraan zal het wel te danken zijn, dat Dr. de Witt zich in het laatst der 17e eeuw te Baambrugge vestigde, waar hij in 1706 ouderling werd.

Nog een andere „meester” was op zekeren dag spoorloos verdwenen. Later bleek, dat hij zijn vroeger beroep van zee-man weer opgevat had!

De diaconie zag er soms niet tegen op om zoo noodig elders hulp voor de gealimenterden te zoeken, gelijk blijkt uit de notulen van 27 Aug. 1700:

„Nadien men verstaet dat er een Mr. te Breukelen is, die medicinale baden gebruyct om dese ende gene accidenten (ook lammigheydt) daerdoor te cureren ende Lambert Elbertsen alhier nu eenige jaren een heupquale gehad heeft, waerdoor onbequaem is om syn werck te doen ende met syn huysgesin tot laste van de diaconye is, so wert verstaen, dat men eens nader die saak onderzoeken sal, om te vernemen of ook eenige goede effecten door die badstoven geschiet zijn ende sullen dan de diaconen met die Mr. spreken ende de onkosten dien-aengaende dragen, op hope of 't God beliefd, dat de voornoemde persoon eenige beterschap daerdoor ontfangen mochte”.

't Onderzoek was gunstig uitgevallen, maar of de patiënt baat bij de behandeling heeft gevonden wordt niet vermeld.

In ieder geval heeft de kuur niet lang geduurd, want zes weken later werd aan Nicolaas Nimaal, chirurgijn te Breukelen 21 gulden 18 stuivers uitbetaald wegens het behandelen van Lambert Elbertsen.

Uit een post uit het rekenboek blijkt, dat de Diaconie in zeer delicate gevallen ook hulp in de stad zocht: „Een douceur aan de moeder in het Lazarushuis voor 't genezen van 't hoofd van Herman Pietersz *f* 3—”.

Hebben wij hiervoren gezien hoe de chirurgijns door vermaningen en censuur op het pad der deugd werden teruggedleid, nu komt er een, die een pak slaag kreeg. Of het verdiend of niet verdiend was, meldt de historie niet.

Toen de chirurgijn Mr. Jacobus Vrients op een middag van het jaar 1712 uit zijn woning kwam, werd hij door zekeren Jan Corze met een stok afgeranseld, waarna de beide mannen handgemeen raakten.

Terwijl zij aan het vechten waren, kwam de predikant met een ouderling voorbij en het gevolg hiervan was dat Jan Corze voor den kerkeraad gedaagd werd en „scerpelyck bestraft”. Door tusschenkomst van den dominé werden de beide mannen met elkander verzoend, maar Vrients heeft niet lang meer geleefd en liet zijn huisgezin in betrekkelyk kommervolle omstandigheden achter.

In 1716 verklaarde zijne weduwe Maria Aijtsma voor Notaris Mooy te Kortenhoef, dat zij onmachtig was om met hare familie te bestaan en daarom met hare kinderen onderstand van de Diaconie genoot. Zij was voornemens eenige effecten, die zij bezat, te gelde te maken en machtigde de diakenen te Baambrugge om haar huis dat naast de kerk aldaar op erfpacht stond, met inbegrip van den chirurgijnswinkel en toebehooren te verkoopen. De geheele zaak bracht *f* 400.— op. De toenmalige kerkmeesters lieten de arme weduwe nog *f* 48.— voor 6 jaar erfpacht betalen, en aan den chirurgijns gildeknecht te Amsterdam werd *f* 4,13,8 betaald, zoodat de Wed. Vrients na betaling van eenige schulden 93 gulden overhield!

Behalve eenige posten voor heelkundige behandeling en medicijnen, waaruit blijkt, dat het tarief langzamerhand aanmerkelijk gestegen was, was er in het archief van de 18e eeuw niets bijzonders op dit gebied te vinden.

Trouwens de genees- en heelkundige hulp schijnt allengs verbeterd te zijn. Volgens den „Geheymschryver van Staat en Kercke” waren er te Abcoude in 1759 „een Doctor Medicinae en drie Wondheelders, over welkers bekwaamheden Abcoude niet ligt reden zal worden gegeven te klagen, en om beter naar elders te gaan zoeken”.

Te Baambrugge was toen „een chirurgijn die men hier om zijne geleerdheid, ervarendheid en goede bekwaamheden ook wel gebruykt om inwendige ziekten en kwaalen te geneesen, daar bij veelen zig niet ongelukkig bevinden....”!!

Baambrugge, November 1923.

J. G. Th. GREVENSTUK.